

OMAA VOIMAA

Omavoima-projektin merkitys asiakkaiden
ja työntekijän kuvaamana

Satu Kuirinlahti

Opinnäytetyö
Kesäkuu 2011
Sosiaalialan koulutusohjelma
Palveluohjauksen ja sosiaalityön
vaihtoehtoiset ammattiopinnot
Tampereen ammattikorkeakoulu

TAMPEREEN AMMATTIKORKEAKOULU

Tampere University of Applied Sciences

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Palveluohjauksen ja sosiaalityön vaihtoehtoiset ammattiopinnot

KUIRINLAHTI, SATU:

OMAA VOIMAA – Omavoima-projektin merkitys asiakkaiden ja työntekijän kuvaamana.

Opinnäytetyö 52 s.

Kesäkuu 2011

Omavoima-projekti on OmaPolku ry:n alainen kansalaistoimintaprojekti, joka on toiminut projektimuodossa vuosina 2007–2011. Se on perustettu neurologisten ja neuropsykiatristen haasteiden, kuten AD/HD:n, aspergerin tai muiden oppimisvaikeuksien kanssa kamppailevien 15–29-vuotiaiden nuorten avuksi. Omavoiman tavoitteisiin kuuluu ehkäistä nuorten syrjäytymistä yksilö- ja ryhmävalmennuksen avulla. Työmuodoissa käsitellään ja harjoitetaan muun muassa vuorovaikutuksellisia ja sosiaalisia taitoja, ja kiinnitetään huomiota arjen hallintaan ja siinä jaksamiseen.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen tutkimus, ja empiirinen aineisto on kerätty puolistrukturoidun haastattelun ja teemahaastattelun avulla. Haastattelut toteutettiin Omavoiman viidelle asiakkaalle vuonna 2009 ja Omavoiman projektityöntekijälle vuonna 2011. Tutkimusaineistoa on analysoitu aineistolähtöisesti niin, että pyrin erottelemaan aineistosta merkitykselliset tulokset tutkimustehtävääni ajatellen. Tutkimustehtävääni oli selvittää, mikä on Omavoiman merkitys sen asiakkaille ja työntekijälle. Tästä lähtökohdasta löytyy myös niin yksilöllinen, yhteisöllinen kuin yhteiskunnallinenkin merkitys.

Tutkimustulosten mukaan Omavoima on ollut projekti, jolle on ollut tilaus ja tarve, ja tässä tarpeessa se on toiminut tarkoituksensa mukaisesti. Omavoima tukee asiakkaita heidän erilaisissa elämäntilanteissaan ja kannustaa tavoitteellisuuteen. Asiakkaat ovat kokeneet Omavoiman tavoitteellisuuden merkityksellisenä.

Omavoiman toiminta on ennaltaehkäisevää toimintaa kohderyhmälle, jolle ei ole aiemmin suunnattu juurikaan palveluja. Omavoiman vahvuus on toimiva verkostotyö, jota tulee kehittää jatkuvasti myös tulevaisuudessa.

Asiasanat: ennaltaehkäisevä nuorisotyö, syrjäytyminen, syrjäytymisvaara, neurologinen, neuropsykiatrinen, projekti.

ABSTRACT

TAMK University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services
Option of Case Management and Social Work

KUIRINLAHTI, SATU:

STRENGTH OF YOUR OWN – Omavoima projects significance described by the clients and the employee.

Bachelor's thesis 52 pages
Spring term 2011

Omavoima is a civic project that has been working under the Oma-Polku association in years 2007-2011. It has been formed for youngsters and young adults aged 15-29, who have challenges in neurological and neuropsychiatric ranges such as AD/HD, asperger or in other learning difficulties. Omavoima-projects goals include the prevention of young people's exclusion by the means of individual and group coaching. These forms of work deals and practices amongst the others the interaction with other people and social skills, and pay attention to the management of everyday life and how to cope in it.

This research is a qualitative research, and the empirical material has been collected by using the semi-structured and focused interviews. The interviews were made for Omavoima's five (5) clients in 2009 and for the project worker in 2011. The material for this research was analyzed in a data-driven way, so that I focused in separating the meaningful information for the assignment of the research. My assignment of the research was to clarify the significance of Omavoima-project. The individual, communal and sociological significance can be found from this basis.

According to the results, Omavoima has been a project that was formed for a certain need, and in this case it has worked properly. Omavoima supports its clients in their different life situations and encourages for purposefulness. The clients have experienced the purposefulness meaningful.

Omavoima operates in a preventive way for target group that has not had services directed for them before. Omavoimas strength is the networking, which should be developed in the future also.

Keywords: preventive youth outreach, exclusion, exclusion risk, neurological, neuropsychiatric, project.

SISÄLLYS

1 Johdanto.....	5
2 Opinnäytetyön toteuttaminen.....	7
2.1 Tutkimustehtävä.....	7
2.2 Tutkimusmenetelmät.....	8
2.3 Tutkimusaineiston analysointi.....	10
3 Omavoima-projektin synty ja kehitys.....	12
3.1 Projektityöskentelyn periaatteet.....	12
3.2 Nuorten syrjäytyminen.....	15
3.3 Omavoima-projekti.....	17
4 Omavoiman merkitys osana asiakkaiden tukiverkostoa.....	20
4.1 Omavoiman toiminnan lähtökohdat.....	20
4.2 Asiakkaiden tukiverkosto.....	23
4.3 Toimintamalli ja sen toteuttaminen.....	25
4.4 Tukimuodon kehittyminen.....	30
5 Johtopäätökset.....	34
5.1 Yksilöllinen merkitys	34
5.2 Yhteisöllinen merkitys.....	35
5.3 Yhteiskunnallinen merkitys.....	37
6 Pohdinta.....	38
6.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	38
6.2 Omavoiman merkitys projektimuotoisena toimijana.....	40
6.3 Lopuksi.....	42
Lähteet.....	45
Liitteet.....	47

1 JOHDANTO

Olin Omavoima-projektin ensimmäinen harjoittelija keväällä 2008. Toiminta ja sen eri muodot ovat muuttuneet ja kehittyneet projektin ikääntyessä. Omavoima on vuonna 2011 kansalaistoimintaprojekti, jonka tavoitteena on auttaa syrjäytymisvaarassa olevia nuoria selviytymään omassa arjessaan. Toiminnan kohderyhmää ovat neuropsykiatrisesti haastetut nuoret ja nuoret aikuiset, joille ei Pirkanmaalla ollut juuri heille suunnattua palvelua ennen Omavoiman perustamista vuonna 2007.

Aloittaessani opinnäytetyöprosessia Omavoima oli jo hieman erilainen projekti kuin silloin, kun olin mukana sen toiminnassa harjoittelijan roolissa. Aloitin tutkimussuunnitelman tekemisellä, jonka kehyksiksi halusin asiakkaiden näkökulman työskentelystä. Tutkimuskysymyksiä suunnittelin sen pohjalta mitä itse halusin tietää ja millaisista kysymyksistä ajattelin myös Omavoiman projektina hyötyvän.

Minua kiinnosti tietää, millaisia odotuksia Omavoiman asiakkailla oli toiminnan suhteen ja omalta tulevaisuudeltaan, voitiinko puhua jopa tavoitteista. Aloittaessani opinnäytetyöskentelyn keväällä 2009 tavoitteet saattoivat olla jo valmiiksi asetettuina. Tämä oli otettava huomioon opinnäytetyötä suunnitellessa. Tavoitteiden toteutuminen kytkeytyi mielessäni automaattisesti tyytyväisyyteen projektin suhteen, sillä Omavoiman toimintaan osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Toiminnalla itsellään on kuitenkin omat tavoitteensa ja halusinkin tietää, miten asiakkaat itse kokivat työskentelyn ja sen tavoitteellisuuden sopivan elämäntilanteisiinsa ja omiin ajatuksiinsa siitä.

Opinnäytetyölläni halusin tuoda esiin projektityöskentelyn hyötyjä ja kenties haittojakin esille niin sosionomeille kuin muille ammattiryhmille. Tutkimustehtäväni kehittyessä halusin myös tuoda esille Oma-

voiman kehityskaaren: mitkä olivat toiminnan lähtökohdat, missä ollaan nyt, vuonna 2011 ja mitä tulevaisuudelta voidaan odottaa.

Opinnäytetyöprosessin edetessä ja tuloksia tarkastellessani ymmärsin, että Omavoiman kaltaisella toiminnalla voi olla yksilöllisen merkityksen lisäksi myös yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen merkitys. Tätä näkökulmaa oli mielenkiintoista alkaa työstämään.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

2.1 Tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää, mikä on ollut Omavoima-projektin merkitys niin sen asiakkaille että ohjaajalle. Merkityksellä tarkoitan sekä sosiaalista merkitystä kuin yhteisöllistäkin merkitystä. Työn edetessä Omavoiman yksilöllisen, yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen merkityksen osuus korostui.

Vuonna 2009 aloitettuani opinnäytetyöprosessin, halusin selvittää Omavoiman asiakkaiden odotuksia ja sitä, miten Omavoima on toiminnallaan näihin tavoitteisiin vastannut. Aiheen kypsyttyä lähdin tutkimaan Omavoiman kokonaistaivalta ja sitä, miten Omavoiman toiminta on kehittynyt vuosina 2007–2011. Tähän kehityskaareen näen oleellisena osana kuuluvan edelleen asiakkaiden odotukset toiminnalta ja sen, mihin odotuksiin ja tavoitteisiin Omavoima on omalla toiminnallaan vastannut.

Tutkimuskysymyksiäni olivat:

- Millaisia ovat olleet asiakkaiden tavoitteet toiminnassa?
- Miten Omavoima pyrkii vastaamaan asiakkaiden tarpeisiin?
- Millaisia tehtäviä projektilla on nyt ja tulevaisuudessa?

Tutkimusta tehdessä oli haasteellista valita, halusinko tutkia asiakkaiden kokemuksia, odotuksia, tarpeita vai tavoitteita. Koen tavoite-sanan tavallaan sisältävän nämä kaikki aspektit, joten päädyin käyttämään tutkimuksessa tätä sanaa kuvaamaan sitä, miksi Omavoima on olemassa ja miksi asiakkaat ovat sen toiminnassa mukana. Näiden kysymysten kautta toivon saavani selville myös sen, mihin asi-

akkaiden tarpeisiin Omavoima toiminnallaan on vastannut tai voi vastata.

Tutkimuskysymykseni kehittyivät jatkuvasti työn edetessä, ja myös Omavoiman toiminta ja asiakasryhmä ovat muuttuneet koko ajan vuosina 2007–2011. Vastaukset tutkimuskysymyksiini sain haastatteleamalla Omavoiman asiakkaita ja työntekijää. Lisäksi pohdin projektimuotoisen työtavan osuutta sosiaalialalla tulevaisuudessa.

2.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kvalitatiivinen tutkimus perustuu kuvaamiseen ja sanoihin, se antaa mahdollisuuden menneisyyden ja syiden tutkimiseen. Se voi tuoda esille ja kuultaviin tutkittavien henkilöiden oman näkemyksen tilanteestaan. Laadullisen tutkimuksen yleisimpiä aineistonkeruumenetelmiä ovat erilaiset haastattelut ja havainnoinnit (Tuomi&Sarajärvi 2009, 71).

Tutkimusaineisto koostuu kahdesta empiirisestä, eli kokemuksellisesta, aineistosta. Olen tutkinut Omavoiman merkitystä asiakkaiden ja työntekijän näkökulmasta. Käytin tutkimusmenetelminäni haastatteluja, sillä halusin tuoda asiakkaan äänen kuuluviin niin todellisena kuin kykenin. Asiakkaiden kohdalla kävin haastattelukysymykset läpi asiakkaan kanssa paperista ja kirjasin vastaukset mahdollisimman tarkasti ylös (liite 2). Työntekijän kanssa tehdyn haastattelun nauhoitin (liite 3).

Tutkimusmenetelmänä haastattelun hyviin puoliin luetaan sen mahdollisuudet – ihmisen mahdollisuus tulla tutkimustilanteessa esiin yksilönä, haastateltavan mahdollisuus kertoa omin sanoin mitä tarkoittaa, mahdollisuus vastausten selventämiseen, mahdollisuus syventää saatavaa tietoa esimerkiksi lisäkysymyksin. (Hirsjärvi&Hurme

2000, 35). Ihminen on merkityksiä luova subjekti, eikä kasvoton määre.

Haastattelu tuntui luontevalta tiedonkeruutavalta, sillä halusin saada Omavoiman asiakkailta ja ohjaajalta mahdollisimman laajat vastaukset omiin kysymyksiini. Pelkkä kyselylomake ei välttämättä olisi auttanut aineistonkeruussa, sillä tarkentavat lisäkysymykset koin tutkimusaineistoa kerätessäni hyvin tärkeiksi. Omavoiman asiakkaille ei välttämättä olisi ollut mielekästä kirjoittaa suoriin kysymyksiin suoria vastauksia esimerkiksi neurologisista erityisvaikeuksista johtuen. Sana ”haastattelu” tarkoittaa sosiaalista vuorovaikutustilannetta ja historiallisesti sana on kehittynyt tarkoittaen alun perin kahden ihmisen kohtaamista. Haastattelua voi kutsua keskusteluksi, jolla on tavoite, mutta arkisesta rupattelusta se eroaa sillä, että haastattelu on aina ennalta suunniteltua päämäärähakuista toimintaa (Hirsjärvi&Hurme 2000, 41-42). Haastattelutapoja on useita, mutta valitsin tutkimustani varten puolistrukturoidun haastattelumenetelmän ja teemahaastattelun.

Puolistrukturoitu haastattelu tarkoittaa menetelmää, jossa jokaiselle haastateltavalle esitetään samat kysymykset lähes samassa järjestyksessä. Haastattelu on osin määritelty ja osin avoin. Kysymykset ovat kaikille haastateltaville samoja, mutta valmiita vastausvaihtoehtoja ei ole. Haastattelijalla on myös mahdollisuus muuttaa kysymysten muotoa tai järjestystä tarpeesta riippuen. (Hirsjärvi&Hurme. 2000, 47.)

Puolistrukturoidussa haastattelussa merkityksellisintä on se, että ei edetä yksityiskohtaisten kysymysten varassa vaan tutkimuksen teemoista voidaan keskustella haastateltavan kanssa apukysymyksiä käyttäen. Kehittelin kysymykset etukäteen tutkimuskysymysteni pohjalta. Puolistrukturoidun haastattelun eduksi koin sen, että asiakkaat pääsivät kertomaan rehellisen näkemyksensä omalla tavallaan. Val-

miista vastausvaihtoehtoista ei olisi välttämättä selvinnyt mitä asiakas todella tarkoittaa

Puolistrukturoitua haastattelua voidaan kuvata teemahaastatteluksi, mikäli haastattelu koostuu tietyistä teemoista (Hirsjärvi & Hurme, 2000, 47). Tutkimukselleni näin välttämättömäksi, että varsinkin työntekijälle esitetyt kysymykset kuvasivat koko työni tavoitetta. Pysin muotoilemaan kysymykset niin, että ne palvelisivat tarkoitustani ja koko työn teemaa.

2.3 Tutkimusaineiston analysointi

Empiirinen aineisto koostui asiakkaiden ja työntekijän haastatteluista. Haastattelut oli tehty eri aikaan, mutta suurimmaksi osaksi ne käsitelivät samoja asioita. Päätin yhdistää nämä aineistot tutkimustuloslukuun, jotta asiakkaiden ja työntekijän ”äänet” voisivat käydä dialogia tutkimuksen aiheista. Taustatietoja, tukiverkostoa ja toimintatapaa koskevat osuudet asiakkaiden ja työntekijän haastatteluista liitin toisiinsa. Työntekijän haastattelussa käsiteltiin myös Omavoiman tulevaisuutta, josta ei oltu keskusteltu asiakkaiden kanssa, joten tämän osuuden halusin jättää irralliseksi, omaksi osuudekseen.

Mittavin tutkimusmateriaalini oli asiakkaille ja ohjaajalle tehty haastattelut. Kävin useaan kertaan läpi myös kysymykset, joita olin esittänyt haastateltaville.

Tutkimukseni perustuu Omavoiman merkitykseen, ja tällaiseen sosiaaliseen ja vuorovaikutukselliseen toimintaan laadullinen tutkimus sopii hyvin. (Hirsjärvi&Hurme 2000, 27.) En ollut tutkimusta tehdesäni etsimässä eroavaisuuksia eri toimintojen tai projektien, tai jopa asiakkaiden väliltä, joten näin parhaaksi keskittyä laadullisen tutkimuksen tekemiseen. Halusin tietää miksi asiakkaat ovat Omavoi-

massa, miksi Omavoima on olemassa ja miksi sen tyyppisen toiminnan pitäisi mahdollisesti jatkossakin olla olemassa.

Haastattelukysymyksilläni pyrin vastaamaan myös tutkimuskysymyksiin ainakin joiltain osin, sillä puolistrukturoitu- ja teemahaastattelu olivat tärkeimmät tietolähteeni. Pyrin tekemään asiakkaille suunnatuista kysymyksistä ja haastattelutilanteista mahdollisimman asiakaslähtöisiä, jotta nuorten vastaukset olisivat mahdollisimman rehellisiä. Omavoima toimii tiettyä asiakasryhmää varten, joten rehellisyys ja luottamuksellisuus ovat kynnyskysymyksiä toiminnan toteuttamisessa ja kehittämisessä.

Tätä tutkimusta aloin analysoimaan aineistolähtöisesti. Tutkin materiaalin, jonka olin kerännyt ja luin sen useampaan kertaan.

Haastattelumateriaalia haastattelujen teon jälkeen oli paljon, joten tuntui tärkeältä analysoida, mitä todella tarvitsin tutkimusta ja tutkimustulosten esittämistä varten.

Tutkimustulokset kertovat laajemmin johtopäätöksissä suppeammin eritellyistä merkityksistä. Yksilöllisyys, yhteisöllisyys ja yhteiskunnallisuus tulevat kaikki esille Omavoiman toiminnassa.

Asiakkaiden ja työntekijän haastattelumateriaalista en yksilöinyt eri vastauksia, vaan ilmoitin lähteenä kokoavasti joko ”asiakkaat” tai ”työntekijä”.

Sisällönanalyysillä pyritään tuomaan tutkittavasta aineistosta oleellisin informaatio esille niin, että kokonaisuus olisi selkeä ja luettava. Laadullisessa aineistossa analyysiä tulisi tehdä koko ajan tutkimuksen edetessä. (Tuomi, Sarajärvi 2009, 108.)

3 OMAVOIMA-PROJEKTIN SYNTY JA KEHITYS

3.1 Projektityöskentelyn periaatteet

Monica Lööw esittää kirjassaan *Onnistunut projekti – projektijohtamisen ja – suunnittelun käsikirja* (2002, 15), että projektimuotoista työskentelyä voidaan ajatella vastauksena 2000-luvun hektisyyteen ja nopeasti muuttuviin tilanteisiin. Projektit ja projektiryhmät antavat myös mahdollisuuden työntekijöiden erikoisosaamisen ja ammattitaitonsa esilletuomiseen. (Lööw 2002, 15.) Projektimuotoisen työskentelyn menestyksen takana saattaakin olla se, että projektien tulee olla tarkoin suunniteltuja ja tulossuuntautuneita.

Projektilla on Kai Ruuskan (2007, 19) mukaan myös selkeä määritelmä. Projektin voi määritellä joukoksi ihmisiä ja muita resursseja, jotka on tilapäisesti koottu yhteen suorittamaan jotakin tiettyä tehtävää. Oleellisena projektia kuvatessa pidetäänkin sen tilapäisyyttä. Projekti ei ole jatkuva tila, vaan kun tavoitteet on saavutettu, on projektin päättymisen aika.

Projektilla voidaan tutkia jotakin tiettyä asiaa ensimmäistä kertaa tai lähteä kehittämään jo käytössä olevia menetelmiä. Projektilla onkin aina jokin syy, idea, olemassa oloonsa. Projektin ei tarvitse olla itsenäinen organisaatio, vaan voi olla, että jokin toinen toimeksiantaja on sen tilannut (Ruuska 2007, 19). Ruuska tuokin esille, että nykyisin yleinen syy projektin perustamiselle voi olla sen taloudellinen merkitys, sillä projektilla voidaan saada tehokkaasti tuloksia aikaan.

Tehokkaita tuloksia tuskin saataisiin aikaan ilman perinpohjaista pohdintaa. Projektilla tarvitsee olla selkeä tavoite, sen käytettävissä olevien resurssien täytyy olla tiedossa, kohderyhmän täytyy olla selvillä ja ajankäyttö kaikkien tiedossa. (Lööw 2002, 38). Projektin tunnusmerkki on sen aikataulu, eli sillä tulee olla alku- ja loppupäivät

joihin tähdätään. Projekti elää koko ajan, joten dokumentaatiotakin täytyy harjoittaa koko projektin eliniän ajan. Ennen kuin projektia voidaan käynnistää, tai edes tehdä projektisuunnitelmaa, voi siitä olla tarpeellista tehdä esiselvitys (Lööw 2002, 54). Esiselvityksen tarkoituksena on syventää perustietoja siitä, mihin projektia tarvittaisiin. Tällöin käydään myös läpi ne riskit, joita projektityöskentely saattaa pitää sisällään. Onko kaikkeen siis varauduttu riittävästi?

Kai Ruuska (2007, 41) muistuttaa, että projektityöskentelyyn liittyy myös ”sudenkuoppia”. Projektin perustamiseen ja sen suunnitteluun tulisi käyttää ajatusta ja aikaa riittävästi, etteivät siihen kohdennetut resurssit kuluksi hukkaan, joten sen valmistelu on tehtävä huolella. Työntekijöitä tulisi olla riittävästi ja aikaa tehtävien hoitamiseen tarpeeksi, jotta projektin määräajat pysyisivät suunnitellussa. Tärkeää on myös pitää kiinni projektin rajauksesta ja sovitusta suunnitelmasta, jottei eksytä liian kauas alkuperäisestä ajatuksesta. Ruuska ehdottaakin, että mahdolliset muutosehdotukset kulkisivat aina projektipäällikön kautta, jotta projektin linjaus pysyisi suunniteltuna.

Projektityöskentelyn keskeinen tavoite on saada aikaan laadukas lopputulos: uusi toimintamenetelmä tai vaikkapa tutkia, miten sellainen voitaisiin saada aikaan. Laatua silmällä pitäessä on kuitenkin muistettava myös se, että projektilla on aina oma aikataulunsa ja taloudelliset rajoitteensa, joista pitäisi pitää kiinni. Laadukkaan lopputuloksen lisäksi pitäisi siis muistaa myös laadukas toimintamalli, joka sisältää sekä toteutus- että ohjausprosessit (Ruuska 2007, 235).

Projekti vaatii jatkuvaa dokumentointia. Alkuperäisestä projektisuunnitelmasta poikkeavat toimintatavat tai muut muutokset eivät olekaan toivottavia, sillä ne usein vaativat lisäresursseja, joka nykypäivänä voi käytännössä tarkoittaa rahaa. Muutokset saattavat kuitenkin olla joskus välttämättömiä, sillä kaikkia eteen tulevia tilanteita ei voikaan projektia suunnitellessa ennakoida. Näistä muutoksista on kuitenkin

jäättävä kirjallinen merkintä, sillä pieni muutos voi vaikuttaa isoon kokonaisuuteen laajastikin. Monica Lööw muistuttaa kirjassaan Onnistunut projekti, projektijohtamisen ja – suunnittelun käsikirja (2002, 95), että yhteisistä pelisäännöistä on sovittava koko ryhmän kanssa, ja projektikokouksissa on muistettava tarkkaavaisen kuuntelun ja ongelmanratkaisun merkitys. Projektityöskentely on tiimityötä, ja kaikille on oltava selvää mitä ollaan tekemässä.

Kaiken työn ja dokumentoinnin päätteeksi voidaan olla valmiita päättämään projekti ja tutkimaan, miten työskentelyssä on onnistuttu. Tämä usein tarkoittaa sitä, että projektille asetetut tavoitteet on suoritettu. Loppuraportti voi kertoa projektin tilaajalle sen, mitä on saatu aikaiseksi ja pitäisikö esimerkiksi projektissa tutkittu työskentelytapa tai muu ”tulos” ottaa osaksi muuta työtä. Loppuraportin tarkoitus on tiivistetysti kertoa sellaista tietoa, jota voidaan hyödyntää jatkossa työvälineenä. Mikä onnistui ja missä olisi vielä voitu kehittyä? (Ruuska 2007, 273.)

Ruuska (2007, 269.) muistuttaa, että aina projekti ei pääty suunnitellusti vaan esimerkiksi jostakin ulkopuolisista, kuten teknisistä tai taloudellisista, syistä. Projektin päättymisestä on kuitenkin tässäkin tilanteessa tiedotettava, sillä yhteistyötahojen ja sidosryhmien on siitä oltava tietoisia.

Projekti-sanaa voidaan käyttää useissa erilaisissa tilanteissa ja synonyymina sellaisillekin asioille, jota se ei tarkoita. Suomessa se usein rinnastetaan hankkeeseen, vaikka hanke voi sisältää useitakin projekteja. Sanat projekti ja prosessi on myös hyvä erottaa toisistaan. Prosessi tarkoittaa eräänlaista tapahtumien sarjaa, jolla on aina jokin impulssi alkaa ja tavoite, johon pyrkiä. Prosessi on kuitenkin jatkuva tapahtumaketju, jolla ei ole suunniteltua päätepistettä. Projektille ominaista on kuitenkin sen ainutlaatuisuus ja päämäärätietoisuus.

Projekti voi olla osa suurempaa hanketta, yksi tapa työskennellä ja sillä on aina jokin tulosvaatimus. (Huotari, Salmikangas.)

3.2 Nuorten syrjäytyminen

2000-luvulle tultaessa on puhuttu paljon nuorten syrjäytymisestä ja syrjäytymisvaarasta. Syrjäytyneisyys on osallisuuden vastakohta (THL, 2011.) Syrjäytyneisyydellä tarkoitetaan yhteisön ulkopuolelle ja yhteiskunnasta sivuun jäämistä. Syrjäytymistä voidaan yrittää ehkäistä koulutuksen tukitoimilla ja sosiaalipalveluiden matalalla kynnyksellä. Syrjäytymisvaarassa oleva henkilö ei ole vielä yhteiskunnasta tai yhteisöstä ulkopuolinen, mutta se voi olla mahdollisuus, mikäli haasteisiin ei tarpeeksi ajoissa puututa.

Pekka Karjalainen ja Sanna Blomgren ovat tehneet Stakesille vuonna 2004 arviointiraportin Oikorata vai mutkatie? – Sosiaalista kuntoutusta ja työelämäpolkuja nuorille. Se seuraa vuosina 2000–2003 toiminutta Nuotta-projektia, jonka tarkoitus oli pyrkiä vaikuttamaan työhön ja koulutukseen heikosti motivoituneiden nuorten tilanteeseen moniammatillisella työotteella. Sen tarkoitus oli muun muassa lisätä nuorten vastuunottoa omasta elämästään (Karjalainen, Blomgren 2004, 18).

1990-luvun lopulla alettiin keskittyä myös nuorten työpaja-tyyppiseen toimintaan osaksi nuorisotyöttömyyden ehkäisyä. Pekka Karjalainen on tehnyt vuonna 1999 Helsingin yliopistolle tutkimuksen Nuorten työpaja – osallisuutta omaan elämään. Se on Korson kansalaispajan arviointiprosessin loppuraportti, jonka mukaan nuoret ovat kokeneet erityisesti siinä mukana olemisen ja yhteisöllisyyden tärkeänä. Sen tavoitteena onkin ollut ryhmäytyminen ja osallisuuden kasvattaminen, osana syrjäytymisen ehkäisemistä (Karjalainen 1999, 80).

Työttömyyden katsotaankin olevan yksi merkittävimmistä syistä syrjäytymiseen tai sen vaaraan. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksessa ”Syrjäytymisvaarassa olevien vajaakuntoisten nuorten kuntoutustarpeen arviointi” (2007) kerrotaan työttömyyden ja piilotyöttömyyden lisääntyneen 1990-luvulla niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa. Katsaus kertoo Kelan, Turun kaupungin ja A-klinikkasäätiön yhteistyönä aloitetusta Nytku-hankkeesta (Nyt kuntoutetaan nuoria Turussa).

Koulutettujen ihmisten työllisyystilanne on parantunut, kun taas kouluttamattomien ja työkokemusta vailla olevien nuorten tilanne on huonontunut, ja työttömyydellä onkin todettu yhteys psyykkisten ja sosiaalisten ongelmien lisääntymiseen. On arvioitu, että suurimmassa syrjäytymisvaarassa ovat niin sanottujen ongelmaperheiden lapset ja nuoret, oppimisvaikeuksista kärsivät lapset ja nuoret sekä ihmiset, jotka kamppailevat huumeongelmien kanssa (Halonen, Aaltonen, Hämäläinen ym. 2007, 9-11). Tutkimuksessa todettiin, että monen tutkimukseen osallistuneen nuoren taustalla oli mittava viranomaistyö, sillä ongelmat olivat alkaneet kehittyä jo lapsuudesta lähtien. Siirtyessään koulusta työelämään monet nuorista olivat jääneet ilman tukea, joka olisi auttanut ammatillisten suunnitelmien etenemistä. Siirtymävaiheessa tehty laaja selvitys ja tukitoiminta auttaisivat tutkimuksen mukaan nuoria kiinnittymään paremmin työelämään. (Kela, 2007.)

Tutkimuksia syrjäytymisvaarassa olevien nuorten kanssa toimimisesta on siis tehty paljonkin, enenevässä määrin 1990-luvulta lähtien. Työttömyyden on katsottu olevan oleellinen osa syrjäytymisvaaraa, sillä se jättää yksilön usein muun yhteisön ja jopa yhteiskunnan ulkopuolelle. Neurologisten haasteiden kanssa kamppailevilla nuorilla ei välttämättä ole samoja valmiuksia lähteä kouluttautumaan ja työelämään, kuin muilla samanikäisillä nuorilla, vaikka motivaatitakin löytyisi. Mahdollisuuksia voi rajoittaa sairaus, ympäristön reaktiot ja oma

käsitys omista mahdollisuuksista. Siksi osallisuuden kokeminen voi olla hyvin tärkeää myös tulevaisuutta ajatellen.

3.3 Omavoima-projekti

Opinnäytetyöni aihe on Omavoima, Omapolku ry:n kansalaistoimintaprojekti joka on pyörinyt vuoden 2007 syksystä lähtien Raha-automaattiyhdistyksen tuella. Projektin fyysiset tilat ovat sijainneet Tampereella koko sen toiminnan ajan.

Omavoiman kattoyhdistys OmaPolku ry on Tampereella perustettu, erityistä tukea tarvitseville kehitysvammaisille suunnattu palveluntuottaja sekä kansalaistoimintajärjestö. Se on Suomen Setlementtiliiton jäsenyhdistys, ja se ylläpitää työ- ja erityistoimintapiste OmaPolku Workshopia. Workshop on kuntouttava ja valmentava, taiteisiin keskittyvä toimintapalvelu. Lisäksi yhdistys toteuttaa kohtaamispaikka Olkkarin sekä sen projektien, Omavoiman, Vimmartin ja Voimavirran, kaltaisia toimintamalleja. OmaPolun rahoittajina toimivat vuonna 2009 pääasiallisesti Tampereen kaupunki ja Raha-automaattiyhdistys.

OmaPolku ry:n arvoja ovat

- yhdenvertaisuus
- itsemääräämisoikeus
- sosiokulttuurinen innostaminen
- toimijuus ja osallisuus
- jatkuva oppiminen
- mielekäs tavallinen elämä sekä
- luovuus ja ammattitaito.

OmaPolun periaatteena on innostaa nuoria tekemään ja oppimaan uusia asioita, sekä suunnitella ja ”poluttaa” tulevaisuutta – jokaiselle nuorelle tehdään tavoitteellinen suunnitelma, joka avaa ovia muun muassa työelämään. Ennen kaikkea OmaPolku ajattelee kehitysvammaisen nuoren olevan nuori, ei vammainen. (www.omapolku.fi)

Omavoima on tarkoitettu 15–29-vuotiaille nuorille ja nuorille aikuisille, jotka voivat olla syrjäytymisen vaarassa sekä erityisen tuen tarpeessa. Nuoren elämän haasteet voivat löytyä joko neurologisessa kehityksessä, arjenhallinnassa tai esimerkiksi sosiaalisten suhteiden luomisessa ja ylläpitämisessä. Omavoima tarjoaa itsenäiseen elämään valmentavaa sekä kuntouttavaa ohjausta ja nuorelle pyritään luomaan moniammatillista yhteistyö- ja tukiverkostoa. Ohjaamisessa ja laaja-alaisessa tukemisessa on pedagoginen ote. Lisäksi nuorelle pyritään mahdollistamaan mielekkäitä vapaa-ajan toimintoja. Ohjaustyö ja Omavoiman toiminta koostuu yksilö- ja ryhmävalmennuksesta sekä verkostotyöstä. Monipuolisten työtapojen tarkoituksena on helpottaa nuoren arjessa elämistä ja selviämistä. (Omavoiman työntekijän haastattelu 2011.)

Työskentelytapoihin toiminnan alkuvaiheessa keskeisesti kuulunut taidetoiminta sisältyi nuorten viikkoaikatauluun oleellisena osana. Taideprosessit olivat usein pitkäjänteisiä ja vaativat keskittymiskykyä. Lisäksi taiteen avulla pyrittiin helpottamaan tai kehittämään itseilmaisua. Tästä luoviin taiteisiin keskittyvästä ohjelmasta käytettiin nimeä Taidepaja. Taidepajan aiheet vaihtelivat ja toiminnassa käytettiin maalaamista, muovaamista, piirtämistä, kirjoittamista ynnä muita kädentaitoja. Taidepajassa ei keskitytty niinkään taiteelliseen antiin vaan tekemiseen, yrittämiseen ja keskittymiskykyyn.

Arkeen oleellisesti kuuluvat asiat, kuten ruokailu, siivoaminen, rahankäyttö ja ulkoilu otettiin huomioon Omavoiman toiminnassa viikoittain. Useasti viikossa nuoret tekivät yhdessä ruokaa ja kävivät tätä varten

ohjaajien kanssa kaupassa. Ruuanlaitto ja yhdessä syöminen opastivat itsenäisyyteen ja yhdessä toimimiseen. Ruokailussa kiinnitettiin huomiota viihtyvyyteen mutta myös käytöstapoihin.

Yksilövalmennushetkiä pidettiin tietyin väliajoin ja niiden tarkoituksena oli miettiä omia tavoitteita projektin ja oman elämän suhteen. Nuoren omaa sosiaalista verkostoa kehitettiin muun muassa miettimällä nuorelle sopivaa koulutus- tai kuntoutuspaikkaa. Jos sopiva palvelu löytyi, Omavoiman ohjaajat avittivat nuorta tutustumaan ja esimerkiksi hakemaan kyseiseen paikkaan.

4 OMAVOIMAN MERKITYS OSANA ASIAKKAIDEN TUKIVERKOSTOA

4.1 Omavoiman toiminnan lähtökohdat

Haastattelin loppukeväästä 2009 viittä Omavoiman asiakasta. Halusin selvittää heidän taustatietojansa ja syitä, miksi he lähtivät toimintaan mukaan. Tiedonkeruun tein puolistrukturoituna haastatteluna jokaiselle viidelle (5) asiakkaalle kerrallaan. Haastattelutilanne tapahtui huoneessa, jossa ei ollut muita kuin haastateltava ja minä. Tällä tavoin halusin välttää häiriötekijät ja asiakas sai sanoa asiat niin kuin ne itse koki. Haastattelukysymyksiä asiakas saattoi seurata samalla paperista, joka oli hänellä itsellään. Kysymyksiini asiakas sai vastata omin sanoin, ja vastaukset merkitsin paperille. Lopuksi vielä kävimme kysymykset ja vastaukset yhdessä läpi vastausten oikeellisuuden varmistamiseksi.

Haastattelin Omavoiman vastaavaa projektityöntekijää keväällä 2011, teemahaastattelua käyttäen. Haastattelu tapahtui Omavoiman tiloissa. Paikalla ei ollut muita, jotta luottamuksellinen tilanne pääsi syntymään. Nauhoitin haastattelun, jotta pääsin palaamaan siihen vielä myöhemmin. Halusin saada haastattelulla tietoa Omavoiman lähtökohdista, toimintatavasta ja tulevaisuuden suunnitelmistakin. Kysymysten kautta pyrin saamaan osin myös vastauksia tutkimuskysymyksiini, sillä haastattelussa kävimme läpi Omavoiman historiaa, tavoitteita ja tulevaisuuden suunnitelmia.

Haastatteleman työntekijä on alusta lähtien ollut kehittämässä projektia ja sen suuntaa. Ajatus siitä, että Omavoiman kaltaiselle toiminnalle olisi tarvetta, lähti siitä, että pääyhdistyksen eli Omapolun järjestämään toimintaan hakeutui nuoria ja nuoria aikuisia, jotka eivät kuitenkaan täyttäneet Omapolun kriteeristöä palvelun saamiseksi.

Omapolku palvelee ja tukee kehitysvammaisia nuoria, joten neurologisiin ja neuropsykiatrisiin haasteisiin ei tällä toiminnalla täysin voitu vastata. Tästä asetelmasta Omavoiman toiminta-ajatus lähti kehittymään, ja Omapolun työntekijä alkoi toimia projektin vastaavana projektityöntekijänä keväällä 2007. Vuonna 2007 Omavoiman toiminta alkoi verkoston kehittämällä, toimintatavan työstämisellä ja loppuvuodesta projekti sai ensimmäiset asiakkaat mukaan. Rahoituksen Omavoima sai Raha-automaattiyhdistykseltä vuosiksi 2007–2009 ja projektitoimintana uudelleen vuosille 2010–2011. (Omavoiman työntekijän haastattelu 2011.)

Omavoiman perustamiseen liittyi oleellisesti se, että nuorille, joilla oli neurologisia tai neuropsykiatrisia ongelmia, ei ollut olemassa paikkaa, jonne heidät voitiin ohjata.

Omavoiman työntekijä kuvailee seuraavaa:

”Ongelmat ja haasteet ovat sellaisia, joita kaikki ei välttämättä tajua. Että se ei ole laiskuutta tai tyhmyyttä, ettei kelloa pakosti hahmota ja ajankulua ymmärrä, tai ei oikeasti löydä paikkaan, koska se hahmotus vaan on niin hankalaa.” (Työntekijän haastattelu, 2011.)

Omavoiman toiminnan alussa, syksyllä 2007, asiakaskohderyhmäksi rajattiin nuoret, joilla oli neuropsykiatrisia haasteita (myöhemmin ”neuropsykiatriset nuoret”). Aluksi asiakkaisiin lukeutuikin nuoria ja nuoria aikuisia, joilla saattoi olla lievän kehitysvamman piirteitä, epilepsiaa ja tästä johtuvaa kehityksen viivästymää. Omavoimassa ei missään vaiheessa ole ollut niin sanottua diagnoosipakkoa, joten asiakkailla ei tarvitse olla esimerkiksi lääkärinlausuntoa lääketieteellisestä tilanteestaan tai tarkkaa tietoa diagnoosista tai sen olemattomuudesta. Vuonna 2011 asiakkaisiin kuuluu nuoria, joilla on asperger, AD/HD tai dysfasia. Haasteita voivat olla myös oppimisvaikeudet

tai muut elämänhallinnan ongelmat. Asiakkaiden elämäntilanteet muutoin voivat olla moninaisia; asiakkaisiin lukeutuu opiskelijoita, työttömiä työnhakijoita ja kuntoutustuella eli määräaikaisella työkyvyttömyyseläkkeellä olevia henkilöitä. Kaikki Omavoimassa tutustumassa käyneet nuoret eivät lopulta projektin asiakkaiksi päädy. Tämä johtuu yleensä asiakkaan oman ja henkilökunnan yhteisestä päätöksestä, jos esimerkiksi mielenterveysongelmat ovat asiakkaalla hyvin hallitsevia. (Työntekijä, 2011.)

Haastateltavat asiakkaat asuivat haastatteluhetkellä, loppukeväästä 2009, kotona vanhempien kanssa tai itsenäisesti. Omavoiman toiminnassa asiakkaat olivat aloittaneet pääosin vuoden 2009 alusta, mutta pääsin haastattelemaan myös alusta, vuodesta 2007, mukana ollutta nuorta. Ikäjakama loppukeväästä 2009 oli 18–25 vuotta. Kolme (3) vastaajista oli poikia ja kaksi (2) tyttöjä. Sukupuolijakamalla ei tutkimuksessa ollut merkitystä.

Haastatelluilla asiakkailla (2009) ei juuri ollut aiempaa tietoa Omavoimasta ennen toiminnan aloittamista. Omavoimasta asiakkaat olivat kuulleet vanhemmiltaan, kavereiltaan ja erilaisilta sosiaalialan ammattilaisilta, kuten Etsivästä nuorisotyöstä, sosiaalityöntekijältä ja Sopimusvuori ry:n tekijöiltä.

Haastateltujen asiakkaiden mukaan (2009) syyt Omavoimassa käymisen aloittamiseksi olivat vaihtelevia. Projektista kiinnostuneisuus yleisesti oli syynä, samoin kuin tieto arjenhallinnan parantamisen mahdollistamisesta. Muun muassa käytännön syyt kuten muutto uudelle paikkakunnalle oli kannustanut toimintaan mukaan lähtemiseen. Eräs Omavoiman asiakkaista kertoi Omavoiman olevan ”esivalmennusta opintoja ajatellen”.

Omavoiman toimintaan oleellisena osana kuuluu työntekijän (2011) mukaan ajatus siitä, että haasteita ja ongelmia on olemassa esimer-

kiksi sairauden takia, mutta niiden kanssa on opittava selviämään. Toiminnassa korostetaan sitä, että asiakkaiden on huomioitava ympäristön mahdollisuudet ja myös omat mahdollisuutensa, ja kyettävä toimimaan joustavasti olemassa olevissa puitteissa. Omavoima järjestää asiakkaille myös yhteistä toimintaa, jossa pyritään pitkäjänteisyyteen ja myös sosiaalisten kokemusten lisäämiseen. Yhdessä tekeminen voi olla asiakkaalle haasteellista esimerkiksi diagnosoidun sairauden takia, joten vaikka yhteiseen toimintaan kannustetaan, ei siihen ketään pakoteta.

4.2 Asiakkaiden tukiverkosto

Asiakkaat kertoivat (2009) Omavoiman ja sen henkilökunnan olevan osa heidän omaa tukiverkostoaan.

Omavoiman asiakkaat kertoivat käyttävänsä ja käyttäneensä myös muita arkielämää tukevia palveluita ja tukimuotoja. Kelan ja sosiaali-toimen mainittiin myös olevan välttämättömiä taloudellisen toimeentulon takaamiseksi, joten se ei kaikilla lukeutunut niinkään arkielämän tukimuodoksi. Päivätoimintakeskuksen toiminnan mainittiin olevan ”vain oleskelua”, eivätkä kaikki kokeneet sen olevan arkielämää tukevaa toimintaa. Omavoiman itsensä koettiin olevan myös arkielämää tukeva palvelu.

TAULUKKO 1. Haastateltujen asiakkaiden tukiverkosto. 2009.

ASIAKKAIDEN TU- KIVERKOSTO	MUUT ARKIELÄMÄÄ TUKEVAT PALVE- LUT
Lääkäri	Psykologi
Internetin keskuste- lupalvelin	OmaPolku ry:n Olkka- ri
Omaiset	Tyttöjen Talo
Edunvalvoja	Omaiset
Omahoitaja	Etsivä nuorisotyö
Terapeutti	Kuntoutustyöntekijä
AD/HD- vertaistukiryhmä	AD/HD- vertaistukiryhmä
Omavoima	Kotiapu
”Taloudellisen toi- meentulon mahdol- listavat viranomaiset”	Kela

Omavoiman asiakkaiksi nuoret ovat tulleet, ja toiminnasta kuulleet, Tampereen yliopistollisen sairaalan ja sen neuropsykiatrisen poliklinikan, vammaispalvelujen ja nuorten keskinäisen tiedonkulun, ”puskaradion” kautta. Yhteydenotot ovat vuosien aikana koko ajan lisääntyneet. Tästä kertoo se, että vuonna 2008 toiminnassa oli mukana noin 20 nuorta vuodessa, kun vuonna 2010 asiakasluku oli 53. Yhteydenottoja tuli vuonna 2010 noin 100. (Työntekijä 2011.)

4.3 Toimintamalli ja sen toteuttaminen

Vuonna 2008 Omavoiman toiminta painottui arjen- ja elämänhallintaan päivätoiminnan muodossa. Asiakkaiden pyynnöstä toimintaa oli entisen kolmen päivän sijasta neljänä päivänä, ja toiminta keskittyi neuropsykiatriseen yksilövalmennukseen ja ryhmävalmennukseen. Viralliset virastoihin ja kouluun liittyvät asiat kuuluivat yksilövalmennuksen puolelle ja ryhmävalmennukseen kuului muun muassa arkiaskareiden hoitaminen ja erilaiset ryhmät, kuten taidepaja. (Työntekijä 2011.)

Toimintamuotoa alettiin kehittää lisää vuoden 2009 syksyllä. Projektirahoituksen Omavoima oli saanut Raha-automaattiyhdistykseltä vuosiksi 2007–2009, ja asiakkaiden huoli jatkosta alkoi työntekijän kertoman mukaan kasvaa. Yksilövalmennuksen osuus lisääntyi myös asiakkaiden pyynnöstä ja päivätoiminnassa korostui ”aito tekeminen”, rytmin merkitys ja arjen hallinta. Päivätoiminta sellaisenaan päättyi Omavoiman keskittyessä yksilö- ja ryhmävalmennukseen. Ohjaajat alkoivat tehdä myös kotikäyntejä asiakkaiden kotona. Omavoima sai Raha-automaattiyhdistykseltä jatkorahoituksen projektitoimintaa varten vielä vuosiksi 2010–2011. (Työntekijä 2011.)

Omavoiman harjoittaman neuropsykiatrisen yksilövalmennuksen osuus toiminnassa on lisääntynyt koko ajan. Asiakkaat tapaavat Omavoiman neuropsykiatriseksi valmentajaksi koulutettua ohjaajaa Omavoiman fyysisissä tiloissa tai muualla, yhdessä sovitussa paikassa. Omavoiman yksilövalmennus palveleekin kahdella tasolla: motivoivana valmennuksena toiminnan alussa ja ”kiinni pitävänä ja tukevana” esimerkiksi kouluun tai työhön siirryttäessä. Valmennuksen tavoitteena on tukea asiakkaan toimintakykyä ja arjenhallintaa. Arjen rytmitykseen, mahdollisiin itsetunto-ongelmiin ja omaan jaksamiseen liittyvien asioiden keskittymisen lisäksi panostetaan myös toimivan yhteistyöverkoston löytymiseen. (Työntekijä 2011.)

Ryhmävalmennukseen kuuluu muun muassa elämäntaitoryhmät, joissa käsitellään teemoittain asiakkaiden elämään liittyviä haasteita ja niissä selviämistä. Neurologisiin tai neuropsykiatriisiin haasteisiin tai ongelmiin liittyy oleellisena osana se, että sosiaaliset taidot voivat olla puutteellisia, ja tähän Omavoima pyrkii toiminnallaan vastaamaan. Asiakkaiden ymmärrystä omista tunteista ja muiden ihmisten kanssa olemisesta pyritään kasvattamaan muun muassa ryhmäkeskustelujen ja järjestetyn yhteistoiminnan kautta. (Työntekijä 2011.)

Vuonna 2010 Omavoiman toiminnassa alettiin korostaa vertaistuellisen toiminnan merkitystä. Omavoima muun muassa järjesti vanhempien tukiryhmän, joka kerääntyi yhteen syksyllä 2010 viisi kertaa. Ryhmää ohjasi ulkopuolinen perheterapeutti. (Työntekijä 2011.)

Vuoden 2009 haastattelussa jokainen asiakas kertoi olevansa tyytyväinen Omavoiman toimintaan. Asiakkaille annettiin mahdollisuus tarkentaa näkemystään.

Esille tuli esimerkiksi seuraavaa:

”Omavoimassa mukana oleminen on parempi kuin nurkilla potkii penkkiä.” (Asiakkaan haastattelu, 2009.)

Kysymyksellä ”mistä olet pitänyt erityisesti” toivoin saavani tietoa siitä, mikä on motivoinut asiakkaita Omavoimassa käymään. Samalla halusin tietää, onko Omavoimassa joitakin sellaisia hyviä piirteitä joita ei muissa mahdollisissa tukipalveluissa tai –muodoissa ole.

Haastatellut asiakkaat pitivät käytännönläheisistä asioista, kuten Arki rula-pajasta, jossa käsiteltiin muun muassa rahankäyttö-, harrastus-, ja tunneasioita. Myös muut ”pajatunnit”, kuten taidepaja olivat nuorten suosiossa. Erityisesti pidettiin myös siivouksesta, ruuanlaitosta,

keskusteluista, yksilövalmennuksesta ja ”paperiasioiden hoidosta” ja erilaisista retkistä. Erilaisia ”kokeiluja”, kuten frisbee-golfin kokeilua, arvostettiin haastateltavien keskuudessa. (Asiakkaat, 2009.)

Haastatteluissa (2009) tuli myös esille, että asiakkaille oli tärkeää, että ”on paikka jossa käydä”, kuten eräs asiakas sanoi. Omavoiman joustavuus ja sen hyvät puolet tulivat esille: paikan päälle tulemiselle ei asetettu paineita vaan siellä sai käydä esimerkiksi vähempänä kuin neljänä päivänä viikossa. Toiminnan koettiin olevan monipuolista ja yksilövalmennuksesta puhuttaessa tarkennettiin, että ”työntekijät panostaa siihen”.

Halusin myönteisten puolien lisäksi tietää, olisiko Omavoimassa ollut nuorten mielestä jotakin kehitettävää. Mainittiin, että ”yksilövalmennuksen puoli on kaaoksessa” kuitenkin tarkentamatta, onko kyse itse yksilövalmennuksesta vai siinä käsiteltävistä asioista. Tiloissa kerrottiin olleen välillä meteliä, mutta ”melske on jo loppunut”. Eräs asiakkaista sanoi, että ”eikö tää oo ihan sopiva”. Pääosin kehitettäviä asioita ei siis eritelty. (Asiakkaat, 2009.)

Oleellista opinnäytetyöni kannalta oli tietää onko Omavoiman nuorilla ollut toiminnan jossakin kohtaa omia tavoitteita. Yksi vastanneista vastasi, että tavoitteita ei ole ollut.

”Hommien teon” ja sen, ”että saa aikaiseksi jotain” kerrottiin olevan omia tavoitteita, joita lähemmäs oli päästy kavereiden ja Omavoiman ohjaajien tuen avulla. Omavoiman koettiin olevan myös ”vain välirasti” elämässä eteenpäin pyrkimisessä. Tavoitteiksi koettiin myös käytännöllisten asioiden, kuten Kela-asioiden, hoitaminen. Lähemmäs tavoitteita oli päästy siten, että ”koko ajan on asiat vetämässä”, ja yksilövalmennusten keskustelujen koettiin olevan eteenpäin rohkaisevia. Yksi asiakkaista kertoi saaneensa lisää itseluottamusta, sillä

”ei ole tarvinnut himassa makoilla”. Tämän hän koki myös syyksi siihen, että on lähentynyt omia tavoitteitaan. (Asiakkaat, 2009.)

Omien, uusien rajojen sekä oman jaksamisen etsinnän kerrottiin olevan myös tavoitteita, joita kohti kulkea. Yksi asiakkaista lisäsi käyvänsä Omavoimassa täysin oman terveytensä ehdoilla, joten tavoitteena oli myös käyntimäärien nostaminen. Lähemmäksi tavoitteita oli päästy siten, että oli lähdetty ulos asunnosta eikä oltu ”lukittauduttu kotiin”. Omavoimassa koettiin saadun apua paperiasioiden hoitamiseen ja se taas oli vienyt paineita ja stressiä pois kotoa. Vuorokausirytmien koettiin selkiintyneen, jonka kerrottiin olevan myös syynä tavoitteiden lähenemiselle. (Asiakkaat, 2009.)

Tavoitteeksi mainittiin myös ”päästä tästä eteenpäin”, ja tarkennettiin, että opiskelupaikan löytyminen olisi tällainen tavoite. Myös Omavoimassa paikan päällä käymisen koettiin olevan tavoite, joka oli myös toteutunut. Syyksi tähän yksi asiakkaista kertoi ohjaajien kannustuksen ja hyvän ryhmähengen. (Asiakkaat, 2009.)

Haastateltavat myös kokivat, että heidän elämässään oli tapahtunut viimeisen vuoden aikana muutoksia.

TAULUKKO 2. Elämässä koetut muutokset. 2009.

TAPAHTUNEET MUUTOKSET HAASTATELTUJEN ASIAKKAIDEN PIIRISSÄ.
Muutto uudelle paikkakunnalle
Koulutukseen hakeminen
"Eri juttujen tekeminen", kuten liikunta
Omavoiman Arki rulaa-paja
Erilaisten asioiden pohtiminen, joista syntynyt "alkukipinä muutokseen"
Päivärytmin parantuminen ja siitä johtuva oman sosiaalisuuden kasvaminen

Yleiseen ja haastatteluhetkiseen (2009) elämäntilanteeseensa kaikki nuoret kertoivat olevansa tyytyväisiä, yksi heistä vastasi olevansa samaan aikaan tyytyväinen sekä tyytymätön. Haastateltavat saivat halutessaan kertoa erityisiä syitä elämäntilanteidensa laatuun. Syiksi mainittiin "kaikki se, mitä tulee tehtyä", elämässä tapahtuneet muutokset kahden ja kolmen viime vuoden ajalta, muuton uudelle paikkakunnalle. Eräs nuorista kertoi, että kiertelisi enemmän sosiaalisia tapahtumia mikäli vain jaksaisi.

Halusin tietää Omavoiman asiakkaiden tulevaisuuden toiveista ja siitä, ajattelevatko he toiveiden olevan realistisia. Kysyinkin, missä he toivoisivat olevansa haastatteluhetkestä kuukauden, vuoden ja kymmenen vuoden kuluttua. Tällä tavoin halusin selvittää oliko haastateltavilla henkilöillä kenties erityisiä tulevaisuuden odotuksia ja oliko Omavoima antanut eväitä tulevaisuutta ajatellen. Nuoret saivat vastata kysymykseen haluamallaan tavalla.

TAULUKKO 3. Haastateltujen asiakkaiden tavoitteet. 2009.

1 KUUKAUSI	1 VUOSI	10 VUOTTA
Kesälomalla	Koulussa, opiskelemassa	Töissä, ammattissa
"Tampereella"	Kesätöissä kaupassa	Osa- aikatyössä, perheellinen
"Kotosalla"	"Suomessa"	"Hengissä"
Tieto koulu- paikasta, tie- tystä oppilai- toksesta		"Todella rikas"

4.4 Tukimuodon kehittyminen

Projektina Omavoiman tavoitteena oli kehittää palvelumalli, joka auttaisi oman kohderyhmänsä nuoria ja nuoria aikuisia, koska heille suunnattua palvelua ei käytännössä ollut vielä olemassa. Vuonna 2010 projektin tavoitteeksi kehittyi työmuodon vahvistaminen ja sen pysyväksi saaminen. (Työntekijä, 2011.)

Omavoiman ollessa palvelu, jonka juuret ovat Omapolun kehitysvammatyössä, on yhteistyötahoilla ollut haasteita Omavoiman määrittelemisessä. Haastateltu työntekijä kertoo, että Omavoima on käynyt neuvotteluja Tampereen kaupungin kanssa mahdollisesta yhteistyöstä, mutta myös tässä on tullut kysymykseksi se, mihin palveluihin Omavoima kuuluu. Vuonna 2011 Omavoiman tarkoitus ei enää ole olla välttämättä kunnan ostama palvelu, vaikka toiminnan alussa se oli yksi tavoitteista. Se ei kuitenkaan estä mahdollisen yhteistyön to-

teutumista Tampereen kaupungin KASTE-hankkeen kanssa. (Työntekijä, 2011.)

Haastateltu työntekijä arvioi seuraavaa:

”Eka ehkä ajattelin, että tuotetaan palvelumalli kaupungille, mutta neuropsykiatrinen valmennus on toimintana niin uusi, ettei kaupunki sellaista ota ennen kuin on tutkimusta sen luotettavuudesta.” (Työntekijän haastattelu, 2011.)

Omavoiman rahoitus projektimuotoisena palveluna päättyy vuoden 2011 lopussa ja jatkorahoituksesta ei vielä keväällä 2011 ole varmaa tietoa. Omavoima hakee Raha-automaattiyhdistykseltä toiminta-avustusta jatkoa varten. Tuki on tarkoitettu nyt kehitetyn toiminnan ylläpitämiseen, ei enää kehittämisprojektia varten. Tätä kirjoitettaessa ei siis ole vielä tietoa siitä, jatkuuko Omavoiman toiminta vuonna 2012. (Työntekijä, 2011.)

Jatkossa Omavoima keskittyy kehittymään järjestölähtöisenä toimijana. Matalaa kynnystä toiminnan piiriin hakeuduttaessa ja vertaistuen osuutta arvostetaan, ja näitä puolia tullaan korostamaan toiminnassakin. Myös yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa on tarkoitus lisätä, sillä Omavoimassa verkostojen merkitys on suuri. (Työntekijä, 2011.)

Mikäli jatkorahoitus Omavoimalle saadaan, ei toimintamallia ole enää tarkoitus muuttaa. Kehittämisideoita tulevaisuutta varten on olemassa, kuten Omapolku ry:n toisen projektin, Voimavirran, kanssa suunniteltu koulutus erityistä tukea tarvitsevan nuoren vertaistukihenkilöksi. Nuorten toiveissa on ollut myös järjestää kahvilatoimintaa, joka olisi avoin kaikille halukkaille, ”sinne voisi vain tulla”. Tavoitteissa olisi myös saada yksi työntekijä Omavoimaan lisää, jotta verkosto-osaamista voisi lähteä kehittämään enemmän. (Työntekijä, 2011.)

Asiakkaan tullessa Omavoimaan hänen tilanteensa kartoitetaan kokonaisvaltaisesti ja asetetaan tavoitteet pitkällä ja lyhyellä tähtäimellä. Omavoiman toiminta-ajatuksiin kuitenkin kuuluu, että tavoitteita ei aseta kukaan ulkopuolinen vaan nuori itse. Tätä piirrettä myös asiakkaat ovat Omavoiman vastaavan projektityöntekijän mukaan arvostaneet. Työntekijän mukaan asiakkaat odottavatkin, että Omavoimassa ymmärretään vaikeuksien syy, eikä vain seurauksia. Omavoima ja sen työntekijät vastaavat siis myös mahdolliseen kuuntelutarpeeseen - on joku, joka ymmärtää. (Työntekijä, 2011.)

Vaikka asiakkaiden tavoitteisiin voi kuulua muun muassa töihin pääseminen, on suurelle osalle asiakkaista kuitenkin tärkeämpää ”päästä jonnekin”, eteenpäin. Haastateltu työntekijä kertookin (2011) yhden asiakkaan maininneen, että ”pitkästä aikaa voi ajatella, että ei hanki vaan eläkettä ja jää sille”.

Omavoiman toimiminen matalan kynnyksen palveluna kohderyhmälle, jolle aiemmin ei ole ollut suunnattu palveluita, voi toimia ennaltaehkäisevänä työnä yhteiskunnallisia haasteita, kuten syrjäytymistä, ajatellen. Työntekijän mukaan (2011) riskientunnistamisella voidaan ehkäistä sitä, että ihminen kiertää palvelusta toiseen ja palvelujen välillä, kun ei ole tiedossa mistä pohjimmiltaan ongelmat johtuisivat.

Haastateltu työntekijä toivoo (2011), että Omavoiman kohderyhmän kaltaisille asiakkaille lisättäisiin kuntouttavan työtoiminnan mahdollisuuksia, ammatillisia kuntoutuskursseja ja työharjoittelupaikkoja, joissa saisi tehdä ”oikeita töitä”. Omavoiman asiakaskunta kaipaa myös työtoiminnassa joustavuutta ja pidempiaikaisuutta.

Omavoima aloitti projektina vuonna 2007, ja työntekijä kokeekin, että muuta mahdollisuutta uuden toiminnan kehittämiseksi ei olisi ollut. Projektitoiminnan hyviin puoliin onkin kuulunut se, että suuntaa on

voinut hakea ja toimintatapoja on voinut tarvittaessa muuttaa. (Työntekijä, 2011.)

Työntekijän näkökulmasta rahoituksella on ollut suuri osuus toiminnan aloittamisessa:

”Eihän meillä olis ollut mitään mahkuja ilman Rahiksen projektirahaa.”

Omavoiman asiakkaat ovat toiminnassa mukana olemisen jälkeen muun muassa kuntouttavassa työtoiminnassa, ammatillisella kuntoutuskurssilla ja projektityöntekijän kokemus on, että asiakkaat ovat toiminnassa mukana ollessaan vahvistuneet sosiaalisesti. Asiakkaiden omat odotukset ovat voineet olla, että he kokeilevat Omavoimassa mukana olemista mutta lopulta eivät ole olleet päivääkään siitä pois. (Työntekijä, 2011.)

Työntekijä kertoo (2011), että asiakkaat ovat pitäneet tärkeänä Omavoiman joustavuutta. Mahdollisesta poissaolosta ei rangaista, sillä syy toimintaan tiedetään. Omavoima voi olla paikka, jossa tapaa muita ihmisiä, jotka voivat olla jopa samassa tilanteessa kuin itse. Yhteistyötahot ovat kokeneet helpottavaksi, kun on taho, johon nuori tai nuori aikuinen voidaan ohjata. Omavoimalta pyydetään myös lisää ryhmävalmennuksia eri teemoilla, ja nuorten vanhempien toiveena on ollut saada aikaa levolle Omavoiman avulla. Viikonloppu- ja lomaaikaan kaivattaisiin paikkaa, jonne nuori voisi mennä.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimustehtäväni oli selvittää Omavoiman merkitys työntekijän ja asiakkaiden kuvaamana. Tutkimustulosten kautta Omavoimalle löytyi monitahoinen merkitys niin yksilöllisesti, yhteisöllisesti kuin yhteiskunnallisestikin.

5.1 Yksilöllinen merkitys

Omavoiman asiakaskohderyhmään kuuluvat nuoret ja nuoret aikuiset, joilla voi olla elämänhallintavaikeuksia elämän eri osa-alueilla. Elämänhallinnan haasteisiin liittyvät neurologiset erityisvaikeudet ja neuropsykiatriset ongelmat, kuten AD/HD (tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriö) ja ADD (tarkkaavaisuushäiriö), asperger, tourette, autismi, dysfasia, erilaiset oppimisvaikeudet ja muunlaiset oman toiminnan ohjaamisen vaikeudet. Palvelun piiriin asiakkaat ovat löytäneet sosiaalipalvelujen ja oman lähipiirinsä kautta.

Omavoiman toimintaa asiakkaat kuvailivat arkielämää tukevaksi. Paperiasioiden hoito tuntui asiakkaista haasteelliselta, mutta niissäkin sai apua Omavoiman työntekijöiltä. Yksilövalmennuksessa keskityttiin paperiasioiden hoidon lisäksi siihen, miten arjesta saadaan toimivampaa. Omavoiman kotikäynnit tukevat tätä ajatusta, sillä hyvinvoinnin koetaan lähtevän pienistä arkisista asioista, kuten nukkumisjärjestelyistä ja aikataulutuksesta. Ryhmävalmennuksessa asiakkaat tapaavat myös toisiaan. Siinä ja muissa järjestetyissä yhteisissä toiminnoissa harjoitellaan sosiaalista kanssakäymistä käytännön läheisesti.

Asiakkaat kokevat tärkeänä, että Omavoimassa voi olla oma itsensä ja siellä ymmärretään myös ne syyt, miksi jotkut asiat ovat heille haasteellisempia kuin toisille.

Asiakkaille merkityksellistä on, että Omavoima kannustaa asiakkaita heidän omissa tavoitteissaan, kuten hakeutumaan koulutukseen ja auttaa siihen liittyvissä käytännön asioissa. Kaikilla asiakkailla ei välttämättä ole koulutukseen tai työhön liittyviä tavoitteita, mutta ajatus elämänmuutoksesta oli Omavoimassa herännyt. Omavoimassa pohditaan yhdessä arkielämään, tunteisiin ja tulevaisuuteen liittyviä asioita, joten tavoitteita on voinut toiminnan aikana syntyä, vaikkei niitä ennen sen aloittamista olisi ollut.

Tulevaisuuden toiveet asiakkailla liittyvät pitkälti opiskelu- ja työelämään, ja Omavoimaa asiakkaat pitävät hyvänä ”ponnahduslautana” sinne. Omia tulevaisuuden toiveita pidetään realistisina, vaikka toiveita ei olisi ennen Omavoiman toimintaa välttämättä ollutkaan. Asiakkaat kokevat Omavoiman tukevan heidän omia tavoitteita. Toiminnan jälkeen asiakkaat ovatkin käyneet ammatillisilla kuntoutuskursseilla, työharjoitteluissa ja kuntouttavassa työtoiminnassa. Oikeiden työtehtävien merkitys on suuri. Jos asiakkaat ovat työkykyisiä sosiaalisten taitojen puutteesta huolimatta, niin tällöin tavoitteena ei ole, että asiakas siirtyisi eläkkeelle tai jäisi sille. Oleellista on, että asiakas itse asettaa omat tavoitteensa, joita Omavoima lähtee tukemaan. Tärkeintä asiakkaille kuitenkin on se, että on merkityksellistä tekemistä ja keinoja arjessa jaksamiseen eikä tarvitse jäädä ”neljän seinän sisälle”. Omavoiman asiakkaat pitävätkin oleellisena yleistä jaksamista, kuten koulu- ja arkirytmien mukana pysymistä, ja näissä asioissa voimavarat ovat kasvaneet.

5.2 Yhteisöllinen merkitys

Tutkimuksessa haastatellun työntekijän mukaan Omavoima on ollut perustamisestaan lähtien matalan kynnyksen toimija, jota on arvostettu asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden keskuudessa. Yhteistyökumppanit arvostavat työntekijän mukaan sitä, että asiakkaalle on

paikka, jonne hänet voi ohjata. Asiakkaat itse kokevat tärkeänä, että Omavoima on joustava paikka, joka arvostaa asiakkaan omaa toimintakykyä. Aikataulut ovat tärkeitä ja niitä pyritään noudattamaan, mutta Omavoimassa ymmärretään myös se, että se voi olla asiakkaille erityisen haasteellista.

Asiakkaat pitivät Omavoimaa osana omaa tukiverkostoaan. Terveystienhuoltopalvelut, sosiaalinen media ja omaiset olivat asiakkaille myös tärkeä osa tukiverkostoa. Asiakkaat kokivat Omavoiman arkielämää tukevaksi juuri siksi, että toimintaan oleellisena osana kuului erilaisten asioiden tekeminen eikä se ollut vain ajan viettämistä yhdessä. Arkielämään kuuluvien kotiaskareiden ja paperiasioiden hoidon koettiin olevan erityisen mieluista, joka viittaa tarpeeseen kyetä hallitsemaan omaa elämää. Toisaalta Omavoima on paikka, johon tulla, vaikka muuta paikkaa ei olisikaan ollut. Omavoiman tavoitteisiin kuuluukin tukea asiakasta yhteistyöverkostojen luomisessa, mutta myös kannustaa tekemään asioita itse. Haastatellun työntekijän mukaan Omavoiman periaatteisiin kuuluu, että asiakkaan tulee oppia luottamaan omiin kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa, vaikka omat haasteet ovatkin tiedossa. Omavoimassa pidetään kuitenkin tärkeänä sitä, että vaikka haasteita on olemassa, ne eivät estä asiointia eri palveluissa tai sosiaalisten suhteiden rakentamista.

Omavoiman toiminta perustuu pitkälti siihen, että vaikeuksista huolimatta nuoret ja nuoret aikuiset voisivat elää normaalia elämää. Ennen Omavoimassa aloittamista asiakkaan elinpiiri tai sosiaaliset taidot ovat voineet olla hyvin suppeita. Aktiivisen ”harjoittelun”, oman tiedostamisen ja tekemisen kautta nuoren sosiaalinen toimintakyky on kuitenkin voinut parantua huomattavasti. Yhteisöllisesti merkitys voi olla siis mittava, sillä toisten kanssa toimeen tuleminen, toisten huomioon ottaminen ja aikatauluista kiinni pitäminen ovat konkreettisia asioita, joita vaaditaan usein kaverisuhteissa, töissä ja koulussa.

5.3 Yhteiskunnallinen merkitys

Omavoima on uusi palvelukanava niin sanotusti ”uudelle” kohderyhmälle. Omavoiman työntekijän haastattelussa tuli ilmi, että neurologisista ja neuropsykiatrisista vaikeuksista ”kärsiville” ihmisille ei ole juurikaan suunnattu palveluita. Asiakkaat on ohjattu palveluihin, jotka eivät kuitenkaan ole vastanneet asiakkaiden toimintakykyä, diagnoosia tai tavoitteita. Jos näitä haasteita ei huomioida riittävästi, voivat nämä ihmiset joutua käymään usean heille sopimattoman palvelun läpi. Mikäli ei selvitetä, mistä vaikeudet johtuvat voi uhkana olla syrjäytyminen. Ymmärrys siitä, miten omaa elämää voisi omalla toiminnallaan helpottaa mahdollisesta diagnoosista huolimatta, voi ennaltaehkäistä mielenterveys- ja päihdeongelmien syntymistä.

Omavoimassa ei ole diagnoosipakkoa, mutta tarvittaessa on mahdollista, että Omavoimasta ollaan yhteydessä terveydenhuoltopalveluihin terveydellisen tilan tutkimiseksi. Tällä voidaan ennaltaehkäistä ”väärien” palvelujen kuormittumista, mikäli esimerkiksi haastavalle käyttäytymiselle löydetään syy eikä seurauksellisia oireita pääse syntymään.

Tutkimusta tehdessä tuli ilmi, että Omavoiman asiakkaille oli tärkeää yleinen jaksaminen ja arjen rytmiin ”kiinni pääseminen”. Asiakkaiden haastatteluissa tuli kuitenkin myös esille heidän halunsa päästä kouluun ja työelämään. Pitkän tähtäimen suunnitelmissa lähes kaikilla haastatelluilla oli tavoitteena päästä työelämään. Mikäli nämä toiveet kuullaan ja asiakkaita voidaan tukea näissä tavoitteissa, syrjäytymisvaarassa olevan nuoren yhteiskunnallinen osallisuus vahvistuu. Haastateltu työntekijä kokee, että se onnistuu kuitenkin vain, jos asiakas itsekkin on tietoinen omista haasteista ja mahdollisuuksista.

6 POHDINTA

6.1 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Haastattelin kevään 2009 aikana Omavoiman viittä (5) asiakasta. Kaikki haastateltavat olivat haastatteluhetkellä Omavoiman asiakkaita. Jokainen oli allekirjoittanut etukäteen suostumuksen, jonka mukaan saatua materiaalia voitiin käyttää opinnäytetyön tekemiseen. Suostumuslomakkeessa oli tiedot opinnäytetyön ideasta ja sen tekemisen ajankohdasta. Asiakkaille sekä Omavoima-projektin työntekijöille oli selvää, etteivät haastateltavien nuorten henkilötiedot tule julkisiksi.

Luottamuksellisen ilmapiirin pyrin luomaan jo etukäteen käymällä Omavoiman tiloissa paikanpäällä kertomassa omasta opinnäytetyöstäni niin nuorille kuin työntekijöillekin. Ennen varsinaisen työskentelyn aloittamista painotin asiakkaille salassapitovelvollisuuden merkitystä ja sitä, että se on ehdoton myös osaltani opinnäytetyön kaikissa vaiheissa. Asiakkaat itse allekirjoittivat suostumuksensa siihen, että haastatteluja voidaan käyttää opinnäytetyön tekoon ja osia niistä mahdollisesti myös julkaista valmiissa työssä.

Jokaiselle haastateltavalle esitettiin samat kysymykset joihin jokainen vastasi omalla tavallaan. Haastattelutilanteessa oli mahdollista selvittää mitä kysymyksellä tarkoitettiin mutta haastateltavia ei johdateltu vastaamaan tietyllä tavalla.

Nyt jälkikäteen ajatellen olisin voinut pukea Omavoiman asiakkaille esittämäni kysymykset eri muotoon. Olisin voinut tehdä enemmän jatkokysymyksiä, jotka olisivat avanneet asiakkaiden tilannetta ja mielipiteitä hieman lisää. Tämä ei tässä tutkimuksessa nyt täysin toutunut. Jälkikäteen en asiakkaisiin yhteyttä ottanut, sillä tutkimus-

joukko ei olisi enää ollut sama, eikä olisi ollut mielekästä lähteä tutkimaan pitkän tauon jälkeen uuden asiakasryhmän tilannetta.

Omavoiman ohjaajaa pääsin haastattelemaan, kun olin pitänyt pitkän tauon tutkimuksen tekemisestä, keväällä 2011. Työntekijällä oli laaja tieto Omavoiman toiminnasta ja henkilökohtainen kokemus sen tavoitteista. Pääsin katsomaan aineistoani ikään kuin ”uusin silmin” ja näkemään tutkimuksessani uusia mahdollisuuksia. Ohjaajan haastattelua varten pohdin kysyttävät kysymykset huolella läpi, sillä halusin varmistaa, että ne antavat ”viimeisen silauksen” tutkimustyöhöni. Työntekijän haastattelun tallensin nauhoittamalla, samalla tehden muistiinpanoja. Jälkikäteen kuuntelin äänitysnauhaa, ja tein lisämuistiinpanoja. Varsinaista litterointia en tehnyt.

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa olennaisena osana se, että Omavoiman toimintamalli on kehittynyt ja asiakkaat vaihtuneet vuosien saatossa. Toisaalta se avasi minulle tutkijan roolissani uuden näkökulman tutkimuksen tekemiseen; millainen Omavoiman kehityskaari on ollut ja mikä on sen paikka yhteiskunnassa tulevaisuudessa. Toisaalta se myös varjosti tutkimustehtäväni asettamista.

Tavoitteeni ei siis lopulta ollut keskittyä niinkään asiakkaiden kokemukseen ja tavoitteisiin, vaan Omavoiman kehityskaareen ja sen omiin tavoitteisiin ja niiden mahdollisiin muutoksiin. Sainkin vastaukset siihen, mihin asiakkaiden tarpeisiin Omavoima voi toiminnallaan vastata.

Tutkimusta tarkastellessa on otettava huomioon se, että haastattelin Omavoiman viittä (5) asiakasta, kun projektissa mukana olleita on ollut kuitenkin useita kymmeniä. Nämä viisi asiakasta kertoivat näkemyksensä vuonna 2009 projektin ollessa vielä kehittyvässä vaiheessa. Omavoiman toiminta-ajatus oli kuitenkin jo juurtunut. Työntekijän näkökulmassa tuli esille projektin kehitys vuosien aikana ja

toimintaperiaatteet viimeisenä projektivuonna, ja tässä näkökulmassa korostuivat samat asiat kuin asiakkaidenkin haastatteluissa. Se, mitä asiakkaat pitivät merkityksellisenä vuonna 2009, oli avainasemassa toiminnassa myös vuonna 2011.

Jatkoa ajatellen tutkimukseni ei välttämättä anna jatkotutkimuksia varten tarkkaa kuvaa asiakkaiden kokemuksista ja omista näkemyksistä, sillä tutkimusjoukko oli tässä työssä melko pieni. Kaikkien asiakkaiden haastattelemisen ei olisi ollut mahdollistakaan. Tutkimustani pidän kuitenkin eettisesti onnistuneena, sillä se kertoo kokonaiskuvan Omavoiman merkityksestä vuosina 2007–2011.

6.2 Omavoiman merkitys projektimuotoisena toimijana

Projekteista puhutaan paljon ja sanaa ”projekti” käytetään useissa eri yhteyksissä. ”Mulla on tällainen projekti kesken”, ”Tämä nyt vaan on tällainen pikku projekti.” Harvoin tulee kuitenkaan ajatelleeksi, että projekti on suunnitelmallinen toimintatapa, ja aikataulutus on hyvin oleellinen osa sitä.

Kaupungit ja kunnat, yritykset, eri järjestöt ja yhdistykset perustavat projekteja, jotta voitaisiin saada luotettavaa tietoa jonkin asian onnistumisesta tai siitä, miten jokin asia saataisiin onnistumaan. Pitäisikö tehdä jotakin, jotta onnistuttaisiin jossakin? Projektimuotoisella työskentelyllä voidaan saada aikaan innovaatioita, mikäli siihen panostetaan kunnolla. Jos tällainen innovaatio on oikeasti hyvä ja tuloksellinen, siitä voi tulla pysyvä osa yhteiskunnan rakennetta ja jopa itsensänselvyyys sosiaalialalla.

Sosiaalialaa on perinteisesti pidetty alana, jota rahoittaa kunta tai valtio. Joskus on jopa kuullut sanottavan, että mikäli peruspalveluja järjestäisi yksityinen taho, olisi se eettisesti arveluttavampaa. Sosiaa-

li- ja terveyspalvelut ovat kuitenkin palveluja, jotka on järjestettävä. Jos kunta ei siihen kykene, on yksityisillä sektoreilla siihen mahdollisuus ja tämä on tänä päivänä jo hyvin tavallista. Hallintolaki toki määrittelee pitkälle, millaista palvelun tulee olla.

Projektityöskentelyllä voidaan saada aikaan näkyviä tuloksia, jos uskalletaan tarttua toimeen. Omavoima on vastannut siihen tarpeeseen, mikä oli huomattu Omapolun toiminnassa. On nuoria, täysivaltaisia henkilöitä, jotka kaipaavat tukea ja apua arjessa ja oman elämän hallinnassa, mutta eivät lukeudu tuttujen, jo olemassa olevien palvelumallien asiakkaiksi. Päivätoiminnasta voi puuttua tavoitteellisuus koulutusta ja työnhakua kohtaan, tai niissä ei ole otettu huomioon neurologisia haasteita.

Puhuttaessa syrjäytymisestä tai syrjäytymisvaarasta, voidaan helposti ajatella ihmisiä, joita kutsutaan ”väliinputoajiksi”. Tällainen henkilö ei kuulu oikein minkään palvelun asiakkaaksi eikä täten saa sellaista tukea, mitä tuntee kaipaavansa. Ihanteellisessa hyvinvointivaltiossa kaikilla tulisi olla samat mahdollisuudet, vaikka lähtökohdat eroavaisitkin toisistaan. Tutkimusten valossa näyttää edelleen siltä, että hyvinvointi - ja myös pahoinvointi - on sosiaalisesti perinnöllistä.

Projektityöskentelyssä tulisi kuitenkin varoa kaaosmaisuuksia. Pienien projektien tutkiessa ”sitä ja tätä”, kehitellessä ”tätä ja tuota” voi kokonaiskuva jäädä pimentoon. Yhteistyöllä ja tiedottamisella voitaisiin voittaa paljon. Kunnat ja muut tahot voisivat tehdä yhteistyötä keskenään ja jakaa tiedon valtakunnallisesti. Samalla kunnat ja valtio voisivat ottaa vastuuta palveluiden tuottamisesta ja rahoittamisesta. Suuri osa Suomen projekteista on Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamia. Yksityisen sektorin on toki hyvä olla rahoituksessa mukana, jotta työskentelytavat kehittyisivät, palvelut olisivat monipuolisia ja laadusta voitaisiin kilpailla.

6.3 Lopuksi

Opinnäytetyöprosessin alussa oli selvää, että tahdon tuoda nuorten asiakkaiden omat ajatukset esille. Halusin tietää, oliko Omavoima vastannut nuorten odotuksiin ja omiin tavoitteisiin. Ajattelin näihin kysymyksiin vastaamalla ja vastaukset esiintuomalla tuoda esille myös sen, onko Omavoiman kaltaiselle toiminnalle tarvetta jatkossa. Halusin tuoda esille myös sen, että Omavoiman kaltaista pioneerityötä tarvitaan Suomessa. Projektilla on itsessäänkin aina tavoite ja päämäärä, joten projektityöskentelyssä on myös aina kehittämismahdollisuuksia. Halusin tuoda esille nuorten asiakkaiden omia tarpeita projektin suhteen ja sen, miten hyvin projekti oli näihin tarpeisiin vastannut. Oma tavoitteeni oli saada opinnäytetyöni valmiiksi niin, että siitä olisi ollut konkreettisesti hyötyä toiminnan jatkumisen kannalta. Luovuin kuitenkin lopulta tästä ajatuksesta halutessani keskittyä omaan työskentelyyni.

Omavoima on tutkimuksen tulosten valossa vastannut asiakkaiden tarpeisiin olemalla paikka, johon mennä, jossa kuunnellaan ja jossa pyritään katsomaan valoisampaan tulevaisuuteen. Jatkossa selvinnee, jos Omavoiman tuki on ollut riittävää asiakkaiden tulevaisuutta ajatellen. Omavoiman tarkoitus on olla välipysäkki, jonne ei jäädä loppuelämän ajaksi. Tämän puolesta puhuu jo Omavoiman ikäraajatkin. Tarvitseeko erityistä tukea kaipaava nuori erityistä tukea aikuise-
nakin? Entä jos tuki ei ole ollut riittävää ja toiminnan lopettamisen jälkeen joudutaan puhumaan asiakkaiden syrjäytymisestä? Omavoiman toiminta on kuntouttavaa, mutta asiakas voi kaivata tukea läpi elämän. Omavoiman tarkoitus on antaa asiakkaalle eväitä omatoimista, merkityksellistä elämää varten, mutta päättyykö tämä tuki kun asiakas täyttää 30 vuotta? Toimintamalli on melko uusi, joten ”väliin-putoaja-aikuisia” voi Suomestakin löytyä vaikka kuinka paljon. Minne ohjataan aikuiset, jotka eivät välttämättä kykene työhön, opiskelemaan tai nousemaan aamulla sängystä esimerkiksi aspergerin oirei-

den takia? Mielestäni 30-vuotias on hyvin nuori jäämään työkyvyttömyyseläkkeelle, sillä neurologisen diagnoosin takaa voi aivan hyvin löytyä työ- ja toimintakykyä, jos sitä ollaan halukkaita etsimään ja tukemaan.

Kaikilla Omavoiman asiakkaila ei ollut omia tietoisia tavoitteita. Niitä pyrittiin toiminnassa kuitenkin etsimään ja löytämään, ja sitä kautta niihin pyrittiin sitoutumaan. Jos asiakas ei kuitenkaan missään vaiheessa koe tavoitteita merkityksellisiksi eikä niitä kohti sitoudu kulkemaan, riittääkö silloin Omavoiman kaltainen palvelu? Voi olla, että tällöin tarvittaisiin oma kuntouttava toimintamalli näille asiakkaille, jotka voivat olla riskialttiimpia syrjäytymiselle. Onko silloin merkitystä sillä, mistä haasteet johtuvat vai onko vain kyse ihmisen luonteesta?

Entä millainen tarve Suomessa on ”erityispalveluille”? Vuonna 2011 on valtakunnallisesti puhuttu melko paljon niin sanotusta ”positiivisesta syrjinnästä”. Kaikkien ihmisten ollessa samalla lähtöviivalla ja samanarvoisia, tulisi kaikilla olla myös samat mahdollisuudet työssä, kouluissa ja työharjoittelupaikoissa. Ovatko neurologiset ja neuropsykiatriset haasteet, kuten AD/HD, asperger ja yleiset oppimisvaikeudet, sellaisia asioita joiden takia tarvitaan erityiskohtelua? Nämä diagnoosinimikkeet ovat melko tuoreita. Mielestäni ne eivät muuta ihmisen perustarpeita, eivätkä ihmistä itseään, ja ne tulisikin ottaa ihmisen kanssa toimittaessa ennemminkin ihmisen tai tämän persoonallisuuden erityispiirteinä. Omavoimakaan ei tue ihmistä, jolla on diagnoosi, vaan ihmistä, joilla on arjen- tai elämän haasteita. Ihminen otetaan vastaan ihmisenä, ja tämä tulisi muistaa myös asiakkaiden jatko-ohjauksessa Omavoiman toiminnan jälkeen.

Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia, millaisia muita palveluita esimerkiksi Pirkanmaalla tai valtakunnallisesti tällaisille ”väliinputoajanuorille” on järjestetty. Ovatko palvelut riittäviä ja mihin suuntaan niitä tulisi kehittää?

Tutkimuksen arvoista olisi mielestäni myös selvittää, mitä Omavoiman asiakkaille kuuluu toiminnan lopettamisen jälkeen. Ovatko heidän omat odotuksensa ja tavoitteensa toteutuneet? Tässä tutkimuksessa se olisi ollut jo mielenkiintoista selvittää, mutta resurssit eivät tähän riittäneet. Pitkällä aikavälillä voitaisiin saada selville, miten Omavoima on asiakkaiden elämiin vaikuttanut – vai onko mitenkään?

Kunnianhimoisena kehittämisideana näkisin sellaisen yhteiskunnallisen muutoksen, jossa kaikilla olisi aidosti samat mahdollisuudet tulla kuulluiksi. Hyvinvointiyhteiskunnassa tällainen voidaan ottaa itsensänselvyytenä, mutta onko kaikilla siihen todellisuudessa edes mahdollisuuksia?

Olisi mielenkiintoista jatkaa Omavoiman kanssa toimimista ja nähdä, mihin suuntaan se kehittyy. Tutkimusta tehdessäni se ei kuitenkaan ole ollut mahdollista henkilökohtaisistakin syistä johtuen. Nyt, kun työhön on perehtynyt ja aiheeseen jälleen paneutunut, tuntuu, että olisin voinut kehittää tätäkin työtä vielä pidemmälle. Jätän aiheen tällä erää kuitenkin tähän, ja toivon, että Suomessa ajateltaisiin jatkossa aina vain innovatiivisemmin ja haasteita pelkäämättä. Haasteita sosiaalialalla kuitenkin tulee aina löytymään.

LÄHTEET

Arnkil, T., Eriksson, E. & Arnkil, R. 2003. Palveluiden dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektorikeskeisyydestä ja projektien kaaoksesta joustavaan verkostointiin. Saarijärvi: Gumerrus Kirjapaino.

Hartvaara, M. Miten ja miksi prosesseja mallinetaan.

http://www.lpt.fi/tykes/news_doc/prosessit_mea-hartvaara.pdf

luettu 19.5.2011

Hirsjärvi S. & Hurme, H. Tutkimushaastattelu. 2000. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Huotari, J. & Salmikangas, E. Projektihallinnon perusteet – Johdanto ja määritelmät

http://homes.jamk.fi/~huojo/opetus/IIZT4010/IIZT4010_2.pdf

luettu 19.5.2011

Karjalainen, P. 1999. Nuorten työpaja – osallisuutta omaan elämään. Tampere: Tammer-Paino.

Karjalainen, P. & Blomgren, S. Oikorata vai mutkatie? Sosiaalista kuntoutusta ja työelämäpolkuja nuorille. 2004. Helsinki: STAKES.

Kela 2007

<http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/net/100407151507CS?OpenDocument>

luettu 19.5.2011

Löow, M. 2002. Onnistunut projekti – Projektijohtamisen ja –suunnittelun käsikirja. Helsinki: WS Bookwell Oy.

OmaPolku

www.omapolku.fi/omavoima

Ruuska, K. 2007. Pidä projekti hallinnassa. Suunnittelu, menetelmät, vuorovaikutus. Helsinki: Gumerrus Kirjapaino.

Syrjäytymisvaarassa olevien vajaakuntoisten nuorten kuntoutustarpeen arviointi. 2007. Kelan tutkimusosasto & Halonen, Aaltonen, Hämäläinen, Karppi, Kaukinen, Kervilä, Lehtinen, Pere, Puukka, Siitonen, Silvennoinen, Talo. Vammala.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL 2011.
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/ohjelmat/kaste/osallisuus_ja_syrjaytyminen

luettu 19.5.2011

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilén, M., Leppämäki, P. & Ekström, L. 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: WSOY.

Muut lähteet:

Omavoiman vastaavan projektityöntekijän haastattelu, toukokuu 2011. Liite 3.

Omavoiman asiakkaiden haastattelut, touko-kesäkuu 2009. Liite 2.

Omavoima-projektin omia tilastoja.

.

LIITTEET

LIITE 1

Opinnäytetyöhön liittyvä lupalomake Omapolku ry:lle ja Omavoima-projektille

Minä, Satu Kuirinlahti, olen opiskelija Pirkanmaan ammattikorkeakoulussa ja teen opinnäytetyötäni Omavoima-projektin tiimoilta. Opinnäytetyöni alustava nimi on "Omaa voimaa – miten Omavoima vastaa asiakkaidensa tarpeisiin ja odotuksiin?" Tarkoitukseni on tutkia miten Omavoima toiminnallaan vastaa asiakkaiden eli nuorten tarpeisiin ja odotuksiin, ja muuttuvatko nuorten tavoitteet toiminnan aikana. Vastaukset tutkimuskysymyksiin pyrin löytämään haastatteluin. Työskentelen opinnäytetyön parissa vuonna 2009 eikä toiminnasta koidu kustannuksia haastateltaville.

Minä _____
olen tietoinen Omavoiman tiloissa tapahtuvasta opinnäytetyötyöskentelystä vuonna 2009 ja suostun yhteistyöhön sosionomi (AMK)-opiskelija Satu Kuirinlahden ja Pirkanmaan ammattikorkeakoulun kanssa.

Päiväys ja allekirjoitus

LIITE 2

Omaa voimaa – miten Omavoima vastaa asiakkaidensa tarpeisiin ja odotuksiin?

Haastattelulomake

Esitiedot

1. Oletko

- a) mies
- b) nainen

2. Ikä ___ vuotta

3. Miten asut? Kenen kanssa? Voit kertoa omin sanoin.

4. Kuinka kauan olet käynyt Omavoimassa?

5. Miksi aloitit toiminnan Omavoimassa?

6. Mistä tai keneltä kuulit projektista?

7. Tunsitko OmaPolku-yhdistyksen ennestään?

- a) kyllä
- b) en

Tukiverkosto

8. Millainen tukiverkosto sinulla on? Kerro omin sanoin.

9. Oletko käyttänyt muita arkielämääsi tukevia palveluja tai tukimuotoja?

- a) kyllä
- b) en

10. Jos olet, niin millaisia? Kerro omin sanoin.

Tyytyväisyys

11. Oletko pitänyt Omavoiman toiminnasta?
12. Mistä olet pitänyt erityisesti?
13. Missä olisi kehitettävää?
14. Onko sinulla ollut omia tavoitteita Omavoiman toiminnan suhteen? Millaisia?
15. Jos on, niin oletko havainnut päässeesi lähemmäs tavoitteitasi?
16. Kerro omin sanoin, mikä on auttanut sinua pääsemään lähemmäs tavoitteitasi?

Muut

17. Oletko havainnut muutoksia elämässäsi viimeisen vuoden aikana?
 - a) kyllä
 - b) en
18. Jos olet, niin millaisia? Voit vastata lisäksi omin sanoin.
 - a) positiivisia
 - b) negatiivisia
19. Mistä luulet muutosten johtuvan?
20. Oletko tyytyväinen elämäntilanteeseesi?
 - a) kyllä
 - b) en
21. Kerro vielä, mihin erityisesti olet tyytyväinen tai tyytymätön?
22. Kerro omin sanoin missä toivot olevasi
 - a) kuukauden kuluttua

- b) vuoden kuluttua
- c) kymmenen vuoden kuluttua

23. Ajatteletko toiveidesi olevan realistisia?

- a) kyllä
- b) en

KIITOS!

LIITE 3

Haastattelulomake Omavoiman ohjaajalle 20.5.2011

1. Mikä Omavoima on?
 - Miksi Omavoima perustettiin?
 - Millainen on toiminnan kohderyhmä?
 - Miksi juuri tämä on Omavoiman kohderyhmä?
 - Onko kohderyhmä pysynyt koko ajan samana?
2. Miten Omavoiman asiakkuus alkaa?
 - Miten asiakkaat ovat löytäneet toiminnan piiriin?
 - Millaisia muutoksia reiteissä tai poluissa on tapahtunut toiminnan aikana?
 - Miten asiakkaiden ja yhteistyötahojen yhteydenottomäärät ovat muuttuneet vuosien saatossa, vai ovatko?
3. Mitä Omavoiman toiminta pitää sisällään?
 - Millaisia toimintamuotoja Omavoima on pitänyt sisällään?
 - Millaisia painotusalueita toiminnassa oli aluksi?
 - Mihin toiminta painottuu nykyään?
 - Millaisessa vuorovaikutuksessa asiakkaat ovat olleet keskenään toiminnan alussa? Entä nyt?
 - Millaisessa vuorovaikutuksessa asiakkaat ovat olleet ohjaajien kanssa?
4. Millaisia Omavoiman tavoitteet ovat?
 - Millaisia muutoksia tavoitteissa on tapahtunut ajan saatossa?
 - Voitko kertoa, millaisia asiakkaiden omat tavoitteet ovat toiminnan alkaessa olleet? Jos voit, niin miten asiakkaiden omia tavoitteita on tutkittu?
 - Miten koet Omavoiman vastanneen asiakkaiden omiin odotuksiin ja kokemuksiin?
 - Jos tavoitteissa on tapahtunut muutoksia, onko sille ollut jokin erityinen syy? (RAY, asiakkaat, vanhemmat, yhteistyötahot...)
5. Millaisiin yhteiskunnan tarpeisiin koet Omavoiman vastanneen ja vastaavan?

- Mikä on kokemuksesi siitä, kuinka paljon vastaavanlaista toimintaa Suomessa on?
 - Miten toimintaa ja palveluita Omavoiman asiakaskohderyhmälle mielestäsi voitaisiin kehittää?
 - Mitä hyötyä ja haittaa näet olleen siitä, että Omavoima ainakin aloitti nimenomaan projektina?
6. Millaista tietoa on olemassa siitä, mitä edellisille asiakkaille nykyään kuuluu (nimiä mainitsematta, esim. koulu, työskentely, asuminen tms.)?
7. Millaista palautetta Omavoima on saanut toiminnastaan? (asiakkailta, vanhemmilta, yhteistyötahoilta, RAY:lta...)
8. Millaisia suunnitelmia Omavoimalla on tulevaisuutta ajatellen?
- Jos toimintaan on tulossa muutoksia, niin millaisia?
 - Mikä tilanne on rahoituksen suhteen?
 - Millainen on Omavoiman asiakasryhmä jatkossa?